

Turkish Studies

Economics, Finance, Politics

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 793-802

DOI: 10.29228/TurkishStudies.23285

ISSN: 2667-5625

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 01.06.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.09.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (22.07.2019)- Referee 2 (23.07.2019)

This article was checked by iThenticate.

NATO’NUN BOSNA-HERSEK ASKERİ MÜDAHALESİ ÖNCESİ TÜRKİYE’NİN SİYASİ ÇABALARI*

*Ahmet EDİ** - Bahar BEYAZİPEK****

ÖZ

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kuruluş amacı olarak karşımıza ilk olarak Sovyet Rusya’nın yayılcı politikaları neticesinde batılı dünyanın kendinin savunması olarak çıkmaktadır. Daha sonra Sovyet Rusya tarafının Varşova Paktı’nı kurmasıyla birlikte dünyada Soğuk Savaşın bu paktla en büyük aktörlerinden biri haline gelmiştir. Sovyetlerin, dolayısıyla da komünizmin dağılmasıyla birlikte NATO Soğuk Savaşın bir aktörü olmaktan sıyrılmış, modern dünyada siyasi, askeri olaylara yön vermeye, demokratik olmayan eylemlere, terörizmle mücadeleye karşı etkin olarak kullanılan bir yapıya bürünmüştür. Özellikle Körfez Krizi ardından Irak’a yapılan müdahalede başrolü çekmesi, NATO’nun artık bir soğuk savaş aktörü değil toplumsal ve siyasi olaylara müdahalede etkin olan bir başrole girdiği görülmektedir. Körfez Savaşından sonra artık zulmü engelleme, anlaşmazlıkları giderme ve toplumlararası olayları çözmede hem siyasi hem de askeri gücünü kullanarak dünyada söz sahibi bir organizasyon haline gelmiştir.

Çalışma; NATO’nun problemi çözmede siyasi girişimlerle bir sonuç alınamaması ve Sırpların, Boşnaklara karşı yaptığı ve yapmaya devam ettiği özellikle soykırım noktasına gelen askeri müdahalelerine karşı yapmış olduğu askeri müdahale öncesi Türkiye’nin siyasi çabalarını ve bu çabaların bir savaşı engelleme boyutunu ele almaya çalışmıştır.

Çalışma; Nitel araştırma yöntemlerinden belge, doküman analizi, görüşme ve röportaj metodu kullanılarak, arşiv belgeleri ve dönemin siyasi aktörlerinin de görüşleri noktasında değerlendirilmiştir. NATO’nun

* Çalışma; “*Türk Siyasi Hayatında Hikmet Çetin: Dışişleri Bakanlığı Dönemi (1991-1994)*” adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, E-posta: ahmetedi@gmail.com

** Bilim Uzmanı, E-posta: baharbeyazipek@icloud.com

bir üyesi olan Türkiye'nin bu müdahale öncesi, esnasında ve sonrasında nasıl bir tavır takındığını dönemin gazetelerinden de yararlanılarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: NATO, Bosna-Hersek, Dışişleri, Sırbistan, Hikmet Çetin

TURKEY'S POLITICAL EFFORTS BEFORE THE NATO MILITARY INTERVENTION IN BOSNIA-HERZEGOVINA

ABSTRACT

As a result of the expansionist policies of Soviet Russia, we first come across as the defence of the Western world itself as the purpose of the establishment of the North Atlantic Treaty Organization (NATO). Later, with the establishment of the Warsaw Pact by the Soviet Russian side, it became one of the greatest actors of the Cold War in the world with this pact. With the dissolution of the Soviets and, therefore, communism, NATO has been stripped of being an actor of the Cold War and has been effectively used in the modern world against political, military events, undemocratic actions and the fight against terrorism. The fact that NATO took the lead role in the intervention in Iraq, especially after the Gulf crisis, shows that NATO is no longer a Cold War actor but an active participant in intervening in social and political events. After the Gulf War, it has now become an organization that has a say in the world by using both its political and military power to prevent persecution, resolve disputes and resolve inter-communal events.

The study sought to address the political efforts of Turkey before NATO's political attempts to solve the problem and the military intervention of the Serbs against the Bosniaks, which it continues to do and especially against the genocide point, and the extent of these efforts to prevent a war.

The study was evaluated using qualitative research methods such as Document, document analysis, interview and interview method, on the point of archival documents and opinions of political actors of the period. Turkey, which is a member of NATO, has taken a stance before, during and after this intervention.

STRUCTURED ABSTRACT

After the Second World War, the world became a world of intellectual-based States. The Soviet Union is one of the first of these states. This state, which is the leader of the communist world, has started to pursue an expansionist policy. As a result of the expansionist policies of Soviet Russia, the purpose of the establishment of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) first appears to be the defense of the Western world itself. Later, with the establishment of the Warsaw Pact by the Soviet Russian side, it became one of the greatest actors of the Cold War in the world with this pact. With the dissolution of the Soviets and, therefore, communism, NATO has been stripped of being an actor of the

Cold War and has been effectively used in the modern world against political, military events, undemocratic actions and the fight against terrorism. The fact that NATO took the lead role in the intervention in Iraq, especially after the Gulf crisis, shows that NATO is no longer a Cold War actor but an active participant in intervening in social and political events. After the Gulf War, it has now become an organization that has a say in the world by using both its political and military power to prevent persecution, resolve disputes and resolve inter-communal events. Bosnia and Herzegovina is the place where this organization was effectively used after the Gulf War. Following the Serb attacks in the region after the breakup of Yugoslavia, NATO was actively supported by the UN in order to put an end to the Serb – Bosniak War and the tragedies that occurred.

The study sought to address the political efforts of Turkey before NATO's political attempts to solve the problem and its military intervention against the Serbs, Bosniaks and its ongoing military operations, especially against the genocide point, and the extent of these efforts to prevent a war. In the study, document and document analysis method of qualitative research methods were applied. In addition, by using the interview and interview method, archival documents and opinions of some of the important political actors of the period were taken and the subject was used in the point of resolution and evaluation. Turkey, which is a member of NATO, has taken a stance before, during and after this intervention. While the work was being created, the main theme was that Turkey, one of the leading actors of the period and one of NATO's biggest partners, did not remain silent on the tragedy in the Balkans. In addition, the period is new and the studies related to the field of genocide or Bosnian - Serb war and its consequences were seen to be gone for good. The synthesis made in this context made it necessary to prevent the war by political efforts rather than by another war. Previous studies have generally dealt with NATO intervention and the subsequent security forces; this has dealt with pre-intervention political efforts. In line with the views of the most important political actors of the period in Turkey, a conclusion was attempted.

Despite the warnings and resolutions of the UN Security Council and NATO to stop this tragedy in the Balkans, the position of the Serbs, who continue to increase their attacks in Bosnia, has not changed. However, it is seen that the people of Bosnia and Herzegovina have had a very bad time with forced migration in some places in the face of Serb attacks. In addition, thousands of people have lost their lives due to these conflicts since 1992, and the troubles experienced by the people who survived the migration furyası, where some of them were tortured and some of them forced to do so, have taken place before the world public opinion. It is unthinkable that Turkey cannot be among the international tolum that does not remain indifferent to this. Both its historical background and its cultural and religious affinity have entered into events. At the outset of the events, Turkey shared with the world public what needed to be done against the region in a written plan and made efforts in this direction in NATO's private sector. However, these events, which resulted in the world's persecution in Bosnia, tried to put the political mechanisms ahead without making military intervention, without going to the general war of Muslims and Christians in particular in two different societies. In addition, we can see that politicians are

working on solutions with the decisions taken by international organizations. Turkey has held three political and official events in Sarajevo at the highest level at the point of government and Minister. This is three visits in Bosnia-Herzegovina with those seen in the events that took place; is closely monitored. At this point, there has not been any other country, non-governmental organization or political organization that is so interested in the issue. On February 2, 1994, the Prime Minister of the Republic of Turkey, Tansu Çiller, together with the Prime Minister of Pakistan, Benazir Bhutto, organized a trip to Bosnia and Herzegovina to bring the genocide that occurred in Bosnia and Herzegovina, which cost thousands of lives and was formalized by the International Court of Justice 20 years after the war, to the agenda of the world. The participation of Foreign Ministers on the trip also made the importance given to the region known to the world loudly once again. After the trip, the heads of government of the three countries issued a joint statement from Sarajevo demanding the lifting of the arms embargo on Bosnia and Herzegovina and the end of the war. Despite all the political efforts made, intervention was inevitable. Turkey is the leader of the states that make political efforts. The efforts of organizations around the world such as the United Nations, the European Union, NATO, as well as countries such as Turkey and Pakistan have had negative results. As a result, Turkey's efforts to stop the Serbian massacres in the Balkans, which the international community later described as genocide, are not to be underestimated. Hikmet Çetin, the Minister of foreign affairs of the time, especially focused on the issue with sensitivity, traveled to Sarajevo from time to time and expressed Turkey's support and declared to both the region and the world public that they aimed to solve the problem peacefully.

Keywords: NATO, Bosnia and Herzegovina, Foreign Affairs, Serbia, Hikmet Çetin

Giriş

Bosna-Hersek, 1908 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalmış, 1908 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmiştir (Karal 1988: 218,219). I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Sırp, Hırvatlar ve Slovenler yıkılan bu imparatorluğun topraklarında yeni bir devlet kurmuşlardır. Bu devlete de Yugoslavya adını vermişlerdir. II. Dünya Savaşı sürecinde çeşitli devletlerin işgallerine maruz kalan Yugoslavya yönetimine Tito'nun ölümünden sonra gelen Miloseviç ile birlikte, devlet dağılma sürecine girmiştir (Fidan 2017: 62,63).

Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Karadağ, Makedonya ve Arnavut azınlığın yoğun yaşadığı Vojvodina'dan oluşan Yugoslavya'dan, 1991 yılının Haziran ayında Slovenya ve Hırvatistan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmesinin nedeni, Yugoslav Anayasası'na göre 1991 seçimlerinde devlet başkanlığına Sırbistan'ın ardından Hırvatistan'ın geçmesinin beklenmesi ile Sırp'ların bunu kabul etmemesidir. Bu bağımsızlıkların ardından Bosna-Hersek de 2 Nisan 1992 tarihinde bağımsızlığını ilan edince, çok kültürlü toplum özelliği kaybolmuş ve Bosna-Hersek; Sırp ve Hırvat ayrımcılığının şiddetli çatışmaları arasında kalmıştır. 1992 yılının Şubat ayında Türkiye, Nisan ayında sırasıyla ABD, Avrupa Birliği Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanımışlardır. Bosna-Hersek bağımsız bir devlet olarak Birleşmiş Milletlere müracaat etmiş ve kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren başlayan Sırp-Boşnak savaşı 1995

yılıının Kasım ayında Amerika birleşik Devletleri'nin Ohio kentinde yapılan Dayton Antlaşmasıyla son bulmuştur. Barışa kadar geçen aradaki savaşın birden çok sebebi ve tarihsel geçmişi vardır. Bunların yanında etnik, ekonomik ve kültürel boyutları da vardır. Bu çatışmaları üç ana unsur üzerinde değerlendirmek gerekmektedir. Siyasi boyuttan olaya baktığımızda: Tito'nun ölümüyle başlayan siyasi belirsizlik, Yugoslavya'daki tüm dengeleri bozmuştur. Etnik ayrımcılık önce rekabetçi boyuta ardından çatışma düzlemine getirerek durumu mikro milliyetçi bir çizgiye çekmiştir. Bu durum ekonomi ve siyasal alanda da kendini çatışmacı düzlemde göstermeye başlamıştır. Ekonomik durumdan baktığımızda özellikle Sosyalist sistemden çıkması ve liberal sisteme doğru yol almasıyla birlikte uluslararası sistemlerin dâhil olmasına neden olmuştur. Özellikle IMF'nin de bölgeye girmesiyle ekonomik krizler kaçınılmaz hale gelmiştir. Sırp-Boşnak savaşının belki de en önemli faktörü olan etnik boyutudur. Sosyalist sistemde yıllarca kalan bölge herhangi bir grubun tam anlamıyla egemen unsur olmasına engel olmuştur. Bunun yanında özellikle Bosna-Hersek bölgesinde ki Sırp kökenli insanların fazla olması bağımsızlık sonrası çatışmaların bir savaşa dönmesinde etkili olmuştur.

Yaşanan bu gelişmeler sırasında bölgeye müdahalesi beklenen BM, bir süre sessiz kalmayı tercih etmiştir. BM, daha sonraki süreçte Yugoslavya'ya karşı 25 Eylül 1992'de aldığı ilk karar ile silah ambargosuna başlamıştır ve UNPROFOR¹ isimli gücünü bölgeye göndermiştir.

1- NATO'nun Bosna Hersek Olaylarına Müdahalesi

Bosna-Hersek'teki olayların şiddetlenmesi ile NATO, BM'nin 4 Haziran 1993 tarihli 836 nolu kararı ile hava saldırısına başlayacağı kararını duyurmuştur. 12 Şubat 1994 tarihindeki Sarayevo Katliamı ile Sırp'ların, pazar yerine yaptıkları saldırı sonucunda 68 kişi ölmüştür. Yayınlanan ultimatolara rağmen Sırp'ların saldırılardan vazgeçmemesi üzerine NATO, 11 Nisan 1994 tarihinde Sırp mevzilerine askeri bombardımanlar başlatmıştır. Kısa süreli ateşkeslerin ardından bölgede çatışmalar yeniden şiddetlenmiştir. Sırp'ların, NATO ile BM tarafından güvenli bölge olarak belirlenen Srebrenika'ya 1995 yılı Haziran ayında yeni bir harekât yapmıştır (Yenigün-Hacıoğlu: 2010: 674-677). Sırp'ların katliam sayılabilecek bu saldırısı, tarihe düşen en acı olaylardan biridir. Sırp'ların saldırıyı durdurması için NATO, Hızlı Reaksiyon Gücü (HRG) adı verilen hava bombardımanı sistemini oluşturmuştur. 1995 yılının Temmuz ayında ise Deny Flight adıyla Sırp'lara karşı girişilen operasyonların sonunda, Sırp'lar ateşkes için antlaşmaya razı olmuştur. 21 Kasım 1995 tarihli Dayton Barış Antlaşması; Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasında imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; Bosna-Hersek'in bağımsızlığı tanınacaktı, Bosna-Hersek içinde kurulacak Sırp Cumhuriyeti'nin topraklarının %51'i federasyona %49 Sırp Cumhuriyeti'ne ait olacaktı, merkezi Saraybosna olan bir hükümet ile millî meclis, başkanlık sistemi ve anayasal mahkemeye sahip bileşik yapı korunacaktı, kolektif başkanlık Boşnak, Sırp ve Hırvatlardan birer üyenin katılması ile oluşturulacaktı (Yenigün-Hacıoğlu: 2010: 680-681).

2- Bosna-Hersek Olayları Karşısında Türkiye'nin Tutumu

Birleşmiş Milletlerin kararı ve NATO'nun Sırp katliamı sonrasında Bosna-Hersek olaylarına müdahalesi ardından Türkiye olaya kayıtsız kalmamıştır. TBMM Genel Kurulu 8 Aralık 1992 tarihinde toplantısında; Birleşmiş Milletlerin Barış Gücü için, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine dair Anayasa çerçevesindeki hükmü gereği hükümete yetki vermiştir (Resmî Gazete, 10 Aralık 1992, S. 21431, s. 2.). Bu bağlamda UNPROFOR gücüne asker gönderme yetkisini elinde bulunduran hükümet Bosna-Hersek'te yaşanan olaylar karşısında daha da etkin bir politika izlemeye başlamıştır². Dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Bosna'da meydana gelen katliamlar karşısında Avrupa'nın yaptığı çifte standart uygulamasını yani bağımsızlık sürecinde Hırvatistan ve Slovenya'yı tanımalarına karşılık Bosna-Hersek ile Makedonya'yı tanımamalarını Meclis'te yaptığı konuşma ile

¹ BM'nin Hırvatistan'a yerleştirilmek üzere oluşturduğu barış güçlerinin adıdır.

² Tarafımızca dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile Mart 2018 tarihli konuşmadan alıntıdır.

eleştirmiştir. Etnik yapısıyla birçok milletten vatandaşları bünyesinde barındıran Bosna-Hersek'i ilk tanıyan ülkelerden birinin Türkiye olduğunu da sözlerine ekleyen Çetin; Bosna-Hersek'e karşı verilen desteğin öneminden bahsederek, Bosna-Hersek Başbakan Yardımcısı ile bizzat görüşmüştür. Yapılan görüşmeler neticesinde, çözümün barıştan geçtiğini, yapılması gerekenlerin diplomatik yollarla yapılmasını belirtmiştir. Bosna'da süren katliamlara yönelik Türkiye Cumhuriyeti tarafından dönemin BM Güvenlik Konseyi Başkanı'na bir mektup göndermiştir. Mektupta: *"Bu mektupta, hem olayların tırmandığı ve geldiği noktadaki endişelerimiz hem de bu konuda yaptırım gücü olan çok aktif bir tutumun izlenmesi gerektiği dile getirildi. Yine kültür hazinelerini yok edilmekte olduğu söylendi ve bunun mutlaka önlenmesi için çaba gösterilmesi ile bunun için bir karar alınması gerektiği üzerinde duruldu... Oradaki insanların ölümü, orada akrabası olan, yakınları olan Türkiye'deki milyonlarca insanı da çok yakından ve haklı olarak ilgilendirmektedir, haklı olarak büyük endişe içindeler. Parlamentomuzun ve ulusumuzun da desteğiyle hep birlikte çaba göstererek kısa zamanda, oradaki kanın durdurulması lazım. Kan dökme ve zor kullanma, bir çözüm değildir. O insanlar, sonunda orada birlikte yaşamak durumunda kalacaklardır. Şekli ne olursa olsun, Sırlar ile Bosna-Hersekli komşu devlet insanları olarak yaşayacaklardır ve Bosna-Hersek'te yıllardır birlikte yaşayan Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar, yine de birlikte ve barış içinde yaşamaya devam etmelidirler. Bu konuda büyük görevin ve sorumluluğun, eski Yugoslavya'yı sürdürme çabasında olan Sırbistan'a düştüğüne inanıyorum. Bu konudaki tüm baskıların ve her türlü önlemin oraya yönelik olması gerektiğine inanıyorum. Biz, bu konuda her türlü üst düzey temaslarımızı ve çabalarımızı sürdürüyoruz. Umuyorum ki, en kısa zamanda bizimle birlikte dünya ve özellikle uluslararası kuruluşlar, saygınlıklarını yitirmeden, oradaki dramatik olaylara hep birlikte bir çare bulmak durumundalar"* (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 10, s. 249-250). Diyerek aslında Türkiye'nin olaylar karşısındaki duruşunu en yetkili ağızdan dile getirmiştir. Öyle ki bu mektupla Bosna'da yaşananların Anadolu insanının bir iç meselesi olarak gördüğünü belirterek ileride askeri noktada elinin sağlam olduğunu göstermiştir.

Sadece BM nezdinde girişimlerle sınırlı kalmayan Türkiye'nin, Saraybosna'ya acil gıda ve ilaç yardımı yapılması için gayret gösterirken, diğer taraftan İslam Konferansı Dönem Başkanı olması sebebiyle; Türkiye'nin İslam ülkelerini olağanüstü bir toplantıya çağırarak üzere çalışılmıştır (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 11, s. 207). Hikmet Çetin, konferansı iki defa olağanüstü toplantıya çağırarak Türkiye'nin konferansta ilk defa Arap-İsrail sorunlarının dışında olan bir konuyu -Bosna-Hersek-gündemine alarak görüştiklerini belirtmiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 57, s. 242). Bunun yanında tüm Türkiye'de Bosna'da yaşanan olaylara karşı tepki artmaktadır. 21 Nisan 1992 tarihinde Kızılay Genel Merkezi, Bosna-Hersek'te yaşanan çatışmalı olaylara destek olmak amacıyla kan bağışi kampanyası düzenlemiştir. Kampanyaya katılıp kan bağışında bulunan Türk siyasi ve hükümet aktörleri, dünyanın Bosna-Hersek olaylarına karşı aciz kalmaması temennisinde bulunmuşlardır (Milliyet, 22 Nisan 1992).

TBMM yaşanan hadiseyi *"tarihe, insanlığın bir kara lekesi olarak geçecektir"* (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 16, s. 30) şeklinde belirtmiş Bosna Savaşı'nı bir kıyım olarak nitelendirmiştir. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Bosna-Hersek Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç'in üç gün evvelinden kendisini arayarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'nin Helsinki Zirvesi'ne güvenlik nedenleri dolayısıyla katılmama durumunu ifade etmesine karşılık, kendisini Saraybosna Havaalanı'ndan alacağını bildirmiştir. Saraybosna'dan Aliya İzzetbegoviç'le birlikte BM askeri uçağıyla önce Zagreb'e oradan da sivil uçakla Helsinki'ye gitmiştir. Dönüşte de Hikmet Çetin, İzzetbegoviç'le birlikte aynı yolu izleyerek Saraybosna'ya gitmiştir. İzzetbegoviç'i bıraktıktan sonra önce Zagreb'e oradan da sivil uçakla Ankara'ya dönmüştür (Aydın Tarihi, 7 Temmuz 1992). 11 Temmuz 1992 tarihinde Helsinki Zirvesi'ne giderken Hikmet Çetin, Esenboğa Havaalanı'nda yaptığı basın toplantısında, Saraybosna'da gördüklerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Üç aydır Bosna-Hersek'te gerçekten Avrupa'nın ortasında bir insanlık ayıbı yaşanıyor, her geçen gün alınan önlemlere, anlatılan sözlere, verilen beyanatlara karşı bugün yerinde gördük ki olaylar hiçbir şekilde azalmıyor ve giderek*

artıyor. Helsinki'de iki gün süreyle gerçekten konuşmalarla umut konuşuldu, barış konuşuldu ama daha o konuşmaların mürekkebi kurumadan, o sözlerin çıkardıkları sesler kulaklarımızda dinmeden, bugün arkadaşlarımızla birlikte Saraybosna'da bir trajedi yaşadık. Avrupa'nın ortasında sivil, çoluk-çocuk, kadın dinlemeden, insanların böylesine katledilmeleri ve dünyanın buna bir şey yapmaması gerçekten üzücü bir olay. Özellikle 17 bin Müslümanın yaşadığı Oraje kentinde haftalardır süren bir ablukanın olduğu söylendi. Bu abluka yetmiyormuş gibi Sırplar oraya doğru ilerlemekte. Bosna-Hersek Hükümeti yetkilileri bu konuda ne yapacaklarını bilemez durumdadır. Kendilerine dünyaya çağrı yapacağımızı söyledik. Şunu bir kere daha belirtiyorum ki Avrupa'nın ortasında, Avrupa'nın kalbinde bu trajedinin devam etmesi halinde dünyadaki bu kuruluşların ve ilkelerin hiçbir anlamı kalmayacaktır" (Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı, 11 Temmuz 1992, sayı: 3356-E). Basın toplantısında Türkiye'nin Bosna-Hersek'e karşı takındığı politikaya yönelik soruları cevaplayan Çetin, olayların barışçıl yollarla çözmenin üzerinde durduklarını, yapılacak yardımların sadece insani yardım olarak kalmaması gerektiğini ve önceliğin işgal altındaki Saraybosna halkının kurtarılmasına yönelik olması gerektiğinin üzerinde durarak müdahaleye giden yolu açmaya çalışmıştır.

Sırp Başbakanı Panic'in Türkiye yaptığı ziyaretin detaylarıyla Dışişleri Bakanı: "Gezi ilk defa taraf olduğu bilinen üst düzey yetkilisinin kendi isteğiyle Türkiye'ye yaptığı bir gezidir. Bu bakımdan da çok anlamlıdır. Türkiye kendi tutumunu, kendi politikasını çok açıkça ortaya koyma fırsatını bulmuştur. Türkiye elbette ki bu olayın tarafı değildir. Ama bölgenin ülkesi olması açısından gerek Balkanlarla olan tarihi ilişkisi açısından gerekse Türkiye'den ümit bekleyen Bosnalı halkın beklentileri karşısında bu olayda; barışın, istikrarın öncülüğünü yapmaktadır. Bir yandan görüş bir yandan savaş politikasının mutlaka sona erdirilmesi lazım. Bu nedenle bizim üzerinde önemle durduğumuz planın birinci bölümünün (müdahale gerektirmeyen) süratle uygulamaya konması gerekir. Bu konuda Panic'le yaptığımız görüşmelerde kendilerinin dile getirdiği konuları mutlaka yapmaları gereklidir.". Gazetecilerden gelen "Gerçekten Panic'in söylediklerinin onda birini Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin alabileceği kanısında mısınız?" sorusu üzerine Çetin; "Şimdiye kadar söylenenlerin yerine getirilmediği açık. Bu bir ülkenin başbakanıdır. Ben ülkenin Başbakanının söylediklerini tartışmaya da gerek görmedim... Bu nedenle biz görüşmede muhakkak Kosova ve Sancak ayrı ayrı belirtilerek bizim bu konudaki duyarlılığımıza karşı yaptıklarını anlattılar." ifadelerini kullanmıştır (Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı, 13 Ağustos 1992, sayı: 3356-E).

14-15 Aralık 1992 tarihlerinde Stockholm'de yapılan AGİK Dışişleri Bakanları Toplantısı, 16 Aralık 1992 tarihinde Cenevre'de yapılan Yugoslavya konulu uluslararası toplantı, 17 Aralık 1992 tarihinde NATO Bakanlar Konseyi ve 18 Aralık 1992 tarihinde Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) Toplantıları yapılmıştır. 19 Aralık 1992 tarihinde yapılan basın toplantısında Dışişleri Bakanı; bütün toplantıların ana teması olarak Bosna-Hersek'teki yaşananlar olduğu üzerinde durmuştur. Bunun yanında özeldir AGİK genelde ise NATO'nun olaylara bakışına değinmiştir. AGİK'teki ilerlemenin çok sınırlı olduğunu söyleyen bakan, Türkiye, AGİK'te Bosna-Hersek konusunda dünya halklarının vicdanını dile getirecek bir karar alınması tutumuna diğer ülkelerin de destek vermesi Bosna-Hersek'e konulan silah ambargosunun kaldırılması yönünde, Avrupa Konseyi'ne öneride bulunması kararlaştırılmıştır. Bu durum Bosna savaşının en önemli dönüm noktalarının başında gelmektedir. Ancak Çetin'in "Cenevre toplantısında eş başkanların konuya gerek yaklaşımlarının gerek anlayışlarının gerçekçi olmadığını ve yeterli olmaktan uzak olduğunu özellikle belirtmek istiyorum." Avrupa'nın bu olaya bakışını özetler niteliktedir. NATO toplantısı, AGİK zirvesindeki silah ambargosu kararı sonrası önemliydi. Çünkü NATO yenedünya düzeninde Avrupa'nın şekillenmesinde eski klasik yapıyla mı kalacaktı yoksa bunu aşarak daha geniş bir sorumluluk mu yüklenecekti? Toplantının belki de ana temasını oluşturmuştur. Soğuk savaş bitmişti, karşısında silahlı bir güç olmayan NATO ne yapacaktı? Avrupa yeniden şekillenirken bu pakt üyelerinin güvenliği ile mi hareket edecek yoksa Bosna'da yaşanan olaylar gibi Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden olaylara karşı duyarsız kalmaması üzerinde durulmuştur. Özellikle Çetin'in "Çünkü NATO gücü, birikimi ve derinliği olan tek Atlantik

kuruluşudur. Güvenlik Konseyi'nin karar alması halinde NATO'nun katkı yapmaya hazır olduğu belirtilmiştir.” Toplantıda Amerika, Hollanda, Almanya başta olmak üzere çoğu üyenin etkili bir karar veya müdahale düşüncesi ağır basmıştır. Özellikle BM'nin uçuş yasağı kararı sonrası yapılacak ileri bir adım müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır. BM'nin Temas Grubu Başkanlığı'nı yapan Türkiye'nin önderliğiyle, öncülüğüyle, çabasıyla bir süredir New York'ta BM Genel Kurulu'nun Bosna-Hersek'e karşı silah ambargosunun kaldırılması konusunda toplantıda karar alınma çabası vardır. Bu çabalar sonunda BM Genel Kurulu 102 oyla Bosna-Hersek'e karşı silah ambargosunun kaldırılması konusunda Güvenlik Konseyi'ne öneride bulunmuştur. Çetin konuyla ilgili olarak “*Kararı verecek olan Güvenlik Konseyi'dir. 102 ülkenin verdiği karar dünya insanların vicdanını dile getiren bir karardır. BM Güvenlik Konseyi'nin insanlığın bu vicdanının sesine uymalarını bekliyoruz.*” Sözlere aslında dünyanın artık bu olaya sessiz kalmadığını BM'nin de kalamayacağını göstergesi niteliğindedir (Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı, 19 Aralık 1992, sayı: 3350).

Dışarıda bunlar yaşanırken ülke içerisinde hem halk hem de yönetim ve meclis noktasında konu gündemin ilk sıralarındadır. Özellikle TBMM Genel Kurulunda dönemin ANAP İstanbul Milletvekili Mehmet Cavit Kavak tarafından yöneltilen “*Ambargoyu kaldırmak için ne yaptınız Sayın Bakan?*” sorusu üzerine Dışişleri Bakanı “*Ambargonun kaldırılması için, İslam Konferansı Örgütü toplantısında karar alındı. Ayrıca İslam Konferansı Örgütü'nün aldığı karar gereği -BM'deki daimî temsilcimiz, orada beş altı ülkeden oluşan temas grubunun başkanlığını yapıyor- o konuda girişim yapıldı ve BM toplantıya çağrıldı ama karar çıkmadı. Çünkü Türkiye kendisi, Güvenlik Konseyi'ne başvuramaz. Güvenlik Konseyi'ne, mutlaka daimî üyelerinden birinin başvurması gerekir. İslam Konferansı Örgütü'nün bu kararından sonra, Temas Grubu'na da o konuda şimdi yeni bir görev verilecek ve Temas Grubu da Güvenlik Konseyi'nin 713 sayılı kararının kaldırılması için gerekli girişimleri sürdürecektir*” (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 36, s. 255) şeklindeki cevabıyla aslında Türkiye'nin uluslararası girişimlerin hemen hepsini devreye soktuğu aşikâr bir şekilde görülmektedir. 1993 yılı Ocak ayında yapılan İslam Zirvesi'nde bu kararın alınması için baskı yapılması gerektiğini de sözlerine ekleyen Bakan, Türkiye'nin Sırlara müdahalesi konusunda ise “*Haritalar üzerinde çalıştık. Yalnız başımıza Sırlara askeri müdahalede bulunmamız mümkün değil.*” diyerek müdahale noktasında Bulgarların yardımının ise söz konusu olmadığını ifade etmiştir (Sabah, 11 Ocak 1993).

Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in 14 Temmuz 1993 tarihinde dış politika sorunlarından Bosna-Hersek ile ilgili dönemin Başbakanı Tansu Çiller'e bilgilendirme yapmıştır. Brifingde; Vance-Owen Planı'nın³ ölümünden sonra Müslümanlar için 6 adet güvenli bölge ihdasını öngören Washington Eylem Planı da uygulama şansını yitirmek üzere olduğunu belirterek; “*Bosna-Hersek'in yaklaşık %85'inin Sırlarla Hırvatların elinde olacağı üç egemen birimden meydana gelen bir konfederasyona dönüştürülmesi pazarlıkları sonuç aşamasına yaklaşmakta. Owen-Stoltenberg ikilisi de bu üç taksim projesini destekliyorlar. İzzetbegoviç, 8 Temmuz'da verdiği demeçte, mevcut koşullar altında, Bosna-Hersek'in 3'e bölünmesi fikrini kendilerinin de kabul etmek durumunda olduklarını söyledi. 10-12 Temmuz'da verdiği demeçlerde ise, teslimiyetçi bir yaklaşıma evet demeye niyetleri olmadığı vurguladı. Böylece Bosna-Hersek'teki çatışmaların başlangıcından önce AT tarafından öne sürülen Carrington Planı'ndan da geriye düşülen bir durum ortaya çıkmakta. (Carrington Planı'nda hiç değilse üç etnik otonom bölge esasına dayalı bir federasyon öngörülmekteydi ve o zaman Sırların bugünkü toprak kazanımları ile etnik temizlik sonuçları da ortada yoktu.) Saraybosna'ya yönelik insani yardım nakliye uçuşlarında büyük bir azalma var. Şu sıralar, kentte adam başına düşen gıda yardım miktarı 40 gram dolaylarına inmiş vaziyette. Bazı gözlemciler, Saraybosna'nın teslim olma zorunda kalması*

³ 1993 yılının Ocak ayında, BM Özel Elçisi Cyrus Vance ve AK Temsilcisi Lord Owen, Bosna Savaşı'nın bitirilmesine yönelik, barış önerisinde bulunmuşlardır. Tarihe Vance-Owen Planı olarak geçen bu barış önerisi, Bosna'nın on yarı özerk bölgeye bölünmesini öngörmüştür. Plan, Sırp Cumhuriyeti Başkanı Radovan Karadžić tarafından imzalanmıştır ancak Sırp Cumhuriyeti Ulusal Meclisi tarafından reddedilince 18 Haziran 1993 yılında Lord Owen, planın öldüğünü açıklamıştır. Cumhuriyet, 3 Ocak 1993.

olasılığundan söz etmekte. Bosna-Hersek'in üç devletten oluşan bir konfederasyona dönüştürülmesine, tüm ilgili tarafların rıza göstermesi halinde, kimsenin karşı çıkması beklenmiyor. Rusya, Yunanistan, İngiltere, Fransa ve diğer AT üyeleri bu çözüme sıcak bakıyorlar. Zira hem Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ve dış sınırları şeklen korunmuş olacak, hem de Sırpların yarattığı oldu-bittiye meşruiyet kazandırılmış bulunacak. Biz prensiplere, uluslararası normlara, saygıya ve saldırganlığın ödüllendirilmemesi gereğine dayalı politikamızı sürdürmekteyiz. İslam Konferansı Dışişleri Bakanları'nın İslamabad'daki Özel Toplantısı'nda, 13 Temmuz'da bir eylem planı kabul ettirilmesini sağladık (Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı, 14 Temmuz 1993, sayısız). Konuyu ve Bosna'daki son gelişmeleri ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher ve NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner ile Brüksel'de görüşen Hikmet Çetin, ülkeye dönüşünde Sırpların referandum kararının ciddiye alınmadığını söylemiştir (Aydın Tarihi, 6 Mayıs 1993). Bu tavırlardan da anlaşılacağı üzere aslında bir oyalama taktiği içerisinde Bosna'da yaşanan olaylara batı yine seyirci kalmaktadır.

Sonuç

BM Güvenlik Konseyi ile NATO'nun uyarı ve kararlarına rağmen Bosna'daki saldırılarını artırarak sürdüren Sırpların bu tutumu ile Bosna halkının oldukça kötü zamanlar geçirdiği görülmektedir. Ayrıca 1992 yılından beri süren bu çatışmalardan ötürü binlerce insanın yaşamını yitirdiğini, sağ kalan insanların kimilerinin gördüğü işkenceleri kimilerinin yapmak zorunda kaldıkları göç furyası ile yaşadığı sıkıntılar dünya kamuoyu önündedir. Türkiye, daha olayların başlangıcında bölgeye karşı yapılması gerekenleri yazılı bir plan dâhilinde belirtmiştir. Ancak dünyanın bu olayı askeri müdahale yapmadan sadece aldıkları kararlarla çözmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Türkiye üst düzeyde Saraybosna'ya yaptığı üç ziyaret ile olayları yerinde ve yakından takip etmiş ve bu noktada konuyla bu denli ilgilenen bir başka ülke olmamıştır (TBMM Zabıt Cerideleri: 241,242). 2 Şubat 1994 tarihinde dönemin Başbakanı Tansu Çiller, Pakistan Başbakanı Benazir Butto ile birlikte Bosna-Hersek'te meydana gelen savaşı dünya kamuoyunun gündemine getirmek amacıyla Bosna-Hersek'e bir gezi yapmıştır. Geziye Dışişleri Bakanları da katılması bölgeye verilen önemi bir kez daha sergilemiştir. Gezi sonrası Saraybosna'dan yayımlanan ortak bildiri ile Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasını ve yaşanan savaşın bitirilmesi talep edilmiştir (Aydın Tarihi, 2 Şubat 1994).

KAYNAKÇA

Aydın Tarihi, 2 Şubat 1994.

Aydın Tarihi, 6 Mayıs 1993.

Aydın Tarihi, 7 Temmuz 1992.

Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı, 11 Temmuz 1992, sayı: 3356-E.

Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı, 13 Ağustos 1992, sayı: 3356-E

Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı, 14 Temmuz 1993, sayısız.

Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı, 19 Aralık 1992, sayı: 3350.

TBBM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 10, s. 250.

TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 10, s. 249.

TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 11, s. 207.

TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 16, s. 30.

TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 36, s. 255.

TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 57, s. 241,242.

TBMM Zabıt Cerideleri, D. 19, C. 57, s. 242.

Cumhuriyet, 3 Ocak 1993.

Milliyet, 22 Nisan 1992.

Fidan Yusuf (2017), *Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Balkan Politikası*, (Yüksek Lisans Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karal Enver Ziya (1988), *Osmanlı Tarihi Cilt. V*, Ankara: TTK Yayınları.

Yenigün Cüneyt, Hacıoğlu Ümit (2010), "Bosna-Hersek: Batı'nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet", *Dünya Çatışmaları Dergisi*, C: 1 ss. 674-677.